

Bir bölgeye hastalık yayıp, önceden icat edilmiş ve patenti elinde olan ilacı pahalı pahalı satmak hangi vicdana sığar; üstelik, başkaları çıkıp aynı ilacı yeniden icat edip yaptıklarında, «önce ben buldum, sen üretemezsin,» diyen üstün usuyla, kendini bunu engellemekte haklı görmek nasıl bir ahlaktır?

İnsani zamanlakilerin salt neden-sonuç ilişkilerine dayanarak gerçekleştiği düşünülduğünde insan salt bedenleşir, yalnızca doğal olur. Salt bedenliğin ötesine geçiyor olduğu, yani neden-sonuç ilişkilerine dayanarak gerçekleşen zamanlakilerle kavranamayacağı düşünülduğünde öznellik belirir. Bu öznellik ussal değildir, yani çelişkiye düşmeden tutarlı biçimde kavranamaz. Bu usa sığmazlık mekanın ve zamanın sürekliliğinden ortaya çıkan usa sığmazlık gibi değildir; süreklilik ile ortaya çıkan sorun, «bir bütün olan aralıklar» düşünüşünde pratikte bir sorun çıkarmadığıncaya aşılabılır. Öznellik yaşananın çözümlenmesinde mekan ve zaman gibi, ve mekan ve zamandan farklı olan bir bileşen olarak ortaya çıkar; üstelik, mekanın ve zamanın öz olarak sürekli ve görelî olmalarına karşın, ayrıklığı ve mutlaklığı özselidir.

Her hangi bir kağıdı kolaylıkla yırtan bir insan, sıra kağıt parayı yırtmaya geldiğinde, sanki bir şey ya da bir kişi elini tutuyormuş gibi hisseder. Görünüşte bunu yapan hiç bir şey ya da hiç kimse yoktur. Engelleyici olanın hissedilmiş olması, para yırtılsa bile ortadan kalkmaz. Evet, parayı yırtan parayı yırtmıştır, ancak, her hangi bir kağıttan farklı olarak, bir de bu engelleyiciyle mücadele ederek yırtmıştır. Bu engelleyici bazen bir kişiliğe yorulur, devlet, toplum, piyasa ve benzeri olarak «görülür», bazen psikolojik bir etmene yorulur, akıl, vicdan, ve benzeri olarak «görülür». Her halükârda, kağıdı yırtan ya da yırtamayan, bu engelleyiciyi, nesnel olarak görülmez öznelliği olarak taşır. Öznellik, olayın öncesindeki, olayın sonrasındaki, olay sırasında olayın geçtiği yerin dışındaki ve içindeki birçok şeyle ve birçok kimseyle, nesnel olamayan, bağlayıcı ilişkilerin gerçekleşmesine aracılık eder. Bu tür ilişkilerle ortaya çıkan öznellik sorunu zaman-mekan çözümlemesinin ötesindedir. Teknikliğin düşünülmesi, insani zamanlakiliklerden kabına sığmaz bu öznelliğin arındırılıp, zaman-mekan çözümlemesinin ötesini zaman-mekan çözümlemesine tıkıştırma girişimidir. İnsani süreçleri teknik olarak nitelemek, insandan (onu «insan» diye nitelemeyi sürdürürken)

zihnen insanlığının elenmesinin bir yoludur. Teknik bakımından, ya da (özneliğin yok edilmesinin örtbas edilmesini sağlamak üzere herkes tarafından taşınan bir özneliği izleyici olarak devreye sokarak söylendiği üzere) teknik olarak baktığımızda, insan insan değildir.

Yapan insan, yani pratikle insan, nesnelik ve özneliğin (nesnel-öznel çözümlemesini imkansız kılan) birlikiyken, seyreden insan, yani kendini teorize eden insan, nesnel özne olmalıdır diye düşünülür. İnsan, ussal olarak, ya seyretmeden yapan, ya da yapmadan seyreden olmalıdır; yapan ve seyreden insan aynı insansa bile, kendi kendinden ayrılmalıdır, başkalaşmalıdır; bu başkalaşma ya zamanla olacaktır, yani bir seyredip, bir yapacaktır, ya da ruhsal olacaktır, insanın ruhu yapan ve seyreden olarak iki ayrı ruha ayrılacaktır. Seyreden insana göre yapan insan nesnedir. İnsanın salt nesnel olarak mülhaza edilmesinin sonucunda teknik süreç olarak mülhaza edilmeye başlanan çalışma sürecinin öznel etmeni elenmiş olur; üretim sürecinin yegane öznel etmeninin elenmesiyle, etmenlerin hepsi nesnelleşir ki bu, çalışma sürecinde doğal olmayan hiç bir şeyin görülmemesi demektir: Teknik süreç tamamen doğal olduğu düşünülen süreçtir. Ancak, tartışmasız olduğu hissine kapılınan bir sezgiye göre, doğal olanla teknik olanın özdeş olmaları bir yana tam bir karşıtlık içindedir: Doğal «kendiliğinden» mealiyle, teknik «başkasından» mealiyle, birbirlerine karşıt olarak belirir zihinde. Doğa, teknik düşününde, kendisi olarak elenirken, başkasının usunda olan doğa olarak belirir. Teknik bakımdan, doğa, artık, yapan insanın *kendisinin* bedeniyle parçası olduğu, etkileştiği doğa değildir, *başkasının*, yani seyreden insanın bildiği doğadır. Buna göre, doğa, doğanın ustaki seyreden materyalist yansımasıdır, bilinçtir. Tekniği düşündüğümüzde, doğa doğa değildir.

Teknik bakımdan, bir yandan insan insanlığından olurken, diğer yandan da doğa doğallığından olur. Pratikte, tekniklik ile, çalışma sürecinin ne öznel etmeni olarak çalışan insan, ne de nesnel etmeni olarak doğa elenmiştir. «Teknik» ile ilgili kuram pratiğe uymaz: Kuramdaki insan pratikte insan olmayandır, kuramdaki doğa pratikte doğa olmayandır. Bu uyumsuzluk, bir olan, çok olan olarak görülerek aşılır. Bunun için, insan, en azından, tekniği tasarlayan olarak ya da zihninde taşıyan olarak bir bilen, tekniğin uygulanmasıyla niyeti gerçekleşen özne ve tekniği uygulayan çalışan olarak nesne olarak farklılaşmalıdır. Bu

ayrım, aynı insanın farklı zamanlarda oluşuna, ya da aynı insanın ruhunun bir birinden ayrılmış parçalar olarak üç ruh halinde düşünülmesine karşılık gelebileceği gibi, farklı farklı insanlara da karşılık gelebilir ki kuram bu sonuncuya temayül eder.

Pratik olarak, teknik, belli koşullar bulunuyorsa belirli bir sonuç veren, yinelenebilir ve sözle ifade edilebilir, bir insanın tek başına ya da birden çok insanın senkronize olarak bedeni devinimidir. Teknoloji, en yavan değerlendirmeye, tekniklerin sözle ifadelerinin yığındır; ancak teknoloji salt belgeler yığını olsaydı, pratik etkisi (bu yığındaki hangi tekniğin ifadesine kimin ne zaman rastlayacağı önceden saptanamayacağından) kaotik olurdu.

Herhangi bir tekniğin ifadesi, herhangi bir insanın hafızasında bulunduğu, gerçekleşebilir bir zamanlaki olarak belirir ve o insanın o tekniğe hakim olduğu düşünülür. Fiili öznelliği göz ardı edilen insana, farkında ve hakim olduğu tekniklerle, rasyonel bir güya öznellik atfedilir olur: Farkında ve hakim olduğu teknikler, ve verili çevre koşullarında insanın bundan sonra neler yapabileceği, ayrık seçenekler olarak belirir; işte bu seçenekler arasında yeğlemede bulunma insana atfedilen rasyonel güya öznelliktir. Rasyonel davranan güya özne olarak insan, daha önce farketmemiş olmasına karşın fark edip hakim olacağı tekniklere ve hiç teknikleşmeyecek zamanlakilere kapalı, zekayı dışlayan bir usla sınırlanmış olarak davranmaya çabalar. Bu rasyonel güya öznellik, niyetler de rasyonalizasyona tabi tutulur hale gelir. Her tekniğin uygulanmasıyla doğal bir sonuç vereceği beklenir, bu anlamda, tekniklerle sonuçları arasında birer neden-sonuç ilişkisi düşünülür olur; teknik seçimi sonuç seçimidir. İnsanın yapabilecekleri, hakim olduğu tekniklerle sınırlı olduğu düşünüldüğünden, niyetin de sonuçlar arasında bir tercih olarak formüle edilmesi gerekir.

Varolan usla hiç gerçekleşmeyecekmiş gibi gözüken bir niyete haiz olması insanı, onun farkında olduğu tekniklerin ötesinde yönelmiş bir arayışla gözünü dört açmasını sağlayarak, sürekli genişleyen değil, unutmaya ve yeni eklenmelerle dönüşen hafızasıyla zekaya süreleyecekken, rasyonel insan kendi zincirleri olarak sabit bir usla, rasyonelleşen ve rahatlıkla manupile edilebilecek niyetleriyle nesneleştirilmesinden başka bir şey olmayan güya öznelliğini kutsallaştırır. Kültleştirilmiş güya öznelliği olarak nesneliliğiyle insan çalışan

tüketicidir ve ona «özgür köle» dendiği olmuştur. Fiili kölelikten çıkışın yolu rasyonel özgürlükten kurtulmadan geçer gibidir. Cin fikirlilik edip, rasyonel özgürlükten kurtuluşun rasyonel kölelik demek olduğu ileri sürülebilir; ancak, rasyonel özgürlükten kurtulan insan, köleleşen özgür olduğunun idrakiyle artık fiili kölelik durumlarına düşmeme için zekasına başvurabilir.

Teknolojinin, bir insan üzerinden tanımlanabilecekken, «toplum» denilen insan grubu üzerinden tanımlanması, bir yandan insanları birer nesne olarak düşünmeyi zorunlu kılarken, diğer yandan tamamen insani olan umudun, tabii olunacak topluma kaymasına yol açar: Sanki teknolojiye haiz olan tek tek insanlar değil, toplumdur. Toplumla, tercihleri olarak verili «irade»leriyle insanlar, toplum olan makinanın eklenip çıkartılabilecek, konumu (buna bağlı olarak işlevi) değişebilecek parçaları gibi düşünülürler. Bu bakışla, teknoloji, söz olarak, toplumun tek tek üyelerinin hakim oldukları tekniklerin kayda geçmiş toplamı iken, pratik olarak, bu teknoloji uyarınca biçimlendirilmiş maddeler ve bu teknoloji uyarınca konumlandırılmış insanların senkronize işleyişi halini alır. Bu ayrışmada birincisi bilim, ikincisiyse sanayi ya da ekonomi olarak kendinelik kazanır. Böylece, çözümsel olarak farklı beş teknoloji düşünüyü belirir. Teknoloji, bazen (1) ne biri, (2) ne diğeri, (3) bazen biri, (4) bazen diğeri, bazen de (5) her ikisinin karışımı olarak düşünülür. Örneğin, bazen aerodinamik teknoloji değil bilimdir, bazen uçaklar ya da uçuşlar teknoloji değil mallar ya da hizmetlerdir, bazen aerodinamik teknolojidir, bazen uçaklar ya da uçuşlar teknolojidir, bazen aerodinamik ve uçaklar ya da uçuşlar bir arada mülahaza edildiklerinde teknolojidir. Aynı düşünme sürecinde bu beş farklı «teknoloji» aynı «teknoloji» olarak değerlendirilerek zihni kaymalar yapılır. Her ne kadar seyreden materyalist, pratikte gözlenemeyen, eşî muadili bulunmayan, bir bölüm insanın sırf bilen, bir bölüm insanın salt özne ve büyük bir bölüm insanın salt nesne olduğu parçalara ayrılmış toplum tahayyülüyle aşılmış bir sorun olarak görse de, «teknik»ten yola çıkarak kuramlaştıran teknoloji, tekniğin kuramlarının pratiğinin negatif bir görüntüsü olmasından dolayı sorunluyken, doğrudan «teknoloji»yle başlanarak teknolojinin kuramlaştırılması da beş teknoloji düşünüyü arasında kaymaları barındırır; her iki halde de, teknoloji kuramları insanı anlamlı gelen anlamsız düşüncelere

sevk eder.

Yeryüzü bölgelere ayrılıp, insanlar az ya da çok geçirgen bu bölgeler arasında dağıtılıp, her bir bölgeye insanların o bölgeye tıklımlılığına dayanıp farklı adlarla «toplum» denirse, toplumlar arasında teknoloji çok hızlı yayılır: Teknolojik üstünlük geçicidir. Batı'nın teknolojik üstünlüğünün uzun süre kalıcılığı görüntüsü, bizzat, meselenin teknolojik olmadığına işaret etmektedir. Bir bölgeye hastalık yayıp, önceden icat edilmiş ve patenti elinde olan ilacı pahalı pahalı satmak hangi vicdana sığar? Üstüne üstlük bir de, başkaları aynı ilacı yeniden icat edip yaptıklarında, «önce ben buldum, başkası bana ödeme yapmadan üretemez,» diyen üstün usuyla kendini başkalarının yaptığı ilacın yapım ve dağıtımını engellemekte haklı görmek nasıl bir ahlaktır?

Batı'nın dünyanın önemli bölümünü tabi kılmasındaki başarısının temelinde, teknolojik üstünlük olamaz gibidir; öyle olsaydı Batı hiç ilerleyemezdi. Sorun teknolojik üstünlük sorunu değil, vicdani zaafiyet sorunu gibi görünüyor. Batı az gelişmiş vicdaniyla devinirmiş gibidir. Vicdansızlıkla yapılanlardan kendini koruma ve giderek vicdanın gelişip yaygınlaşmasını sağlama, teknik bir sorun değil, insani bir sorundur.

Merkez'dekiler arasında sorunun kendilerinden kaynaklandığını düşünenler, teknik olarak, iki seçenek arasında, sıkışıp kalmışlardır: Batı'nın teknolojik seviyesine yükselme noktasında (ya da adına) vicdansızlaşma ya da Batı'nın vicdansızlığı ya da ahlaksızlığı olarak teknolojiden uzak durma. «Teknik,» «teknoloji,» «seçenek» gibi kavramlarının garabetleri fark edilmediği sürece, teknik olarak, başka da seçenek görülmemektedir.

Teknoloji bir bölgeye özgü olamaz. «Batı'nın teknolojisi»nden söz eden, teknolojinin bir bölgeye haslığı düşünüyse, «Batı» denilenin vicdansızlığını kamufle eder gibidir: «Batı'nın teknolojik seviyesi»ne doğru yönelen, hedefine, ancak, Batı gibi vicdansızlıkla ulaşabilirmiş gibidir.

Vicdansızlığı teknik ve teknoloji terimleriyle gelişen düşünceler perdeleseler de, vicdansızlar teknik ve teknolojiye yorulabilecek aletleri kullansalar da, bu, mekanda, zamanda ve zihinde

Şeytan bunun neresinde?

bulunup tekniğe ya da teknolojiye yorulanlardan kaçınmayı gerektirir mi? Teknolojik gelişme söyleminin ardına gizlenen vicdansızlığı, hangi anlamda alınırsa alınsın teknolojinin kötülüğüne yorup, teknoloji mi reddedilmeli? Tekniği kullanmamak akılsızlık, teknolojik gelişime karşı durmaksa zekadan yoksunluk değil midir?

Türkali Mah., Beşiktaş